

Komplo GÜdümlü Siyasal Partilerin Yükselişi ve Türkiye'den Yeniden Refah Partisi Örneği

Mustafa Cem OĞUZ¹

¹Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü; oguzmustafacem@gmail.com

Öz: Komplo teorileri ile siyaset arasındaki yakın ilişki 21.yy'da daha da yoğunlaşmış ve siyaset kurumunu dönüştürmüştür. Bu dönüşümün pandemi ile daha da arttığını ve komplo teorilerinin tüm kurumlara ve söylemlere sirayet ettiğini görüyoruz. Öyle ki artık komplo güdümlü siyasal partilerden söz edilmekte. Biz de bu çalışmamızda Türkiye'nin son yerel seçimine damgasını vuran Yeniden Refah Partisini (YRP) bu çerçevede ele aldık ve onu küresel örneklerine yaklaştıran ve farklılaştıran veçheleri ile değerlendirdik. Buna göre YRP global ölçekte geçerli olan komplo teorilerini takip etmektedir ve özellikle "küresel elitlerin nüfusu azaltma" hedefli nihai amacına inanmaktadır. Partinin öne çıkardığı tüm diğer komplolar da bu tema ile ilişkilidir; Covid 19, Aşı/aşılama, GDO'lu tohumlar, Küresel Isınma, LGBT ve Kadın Hakları Mücadelesi. Ancak YRP komplo teorilerini inşa ederken zaman zaman Batı'dan ayrılmaktadır da. Öyle ki, Amerika ve Brezilya'da virüsün kaynağı üzerinden komplo teorileri üretilip, Çin şeytanlaştırılırken; YRP Millî Görüş geleneğini takip ederek, anti-siyonist ve batı karşıtı komplo teorileri ile kitesini canlandırmaktadır. Partiyi, diğer komplo güdümlü partilerden ayıran boyutu ise son yerel seçimlerdeki başarısıdır. Bu başarının Türkiye özelinde farklı açıklamaları olsa dahi, iddiamız komplo teorilerinin YRP'nin medyadaki görünürliğini artırdığı ve böylece geniş kitlelere ulaşmasını sağladığıdır.

Anahtar Kelimeler: Komplo Teorileri, Komplo Güdümlü Partiler, Popülizm, Post-Truth, Yeniden Refah Partisi
Jel Kodları: C18, H70, Y80

The Rise of Conspiracy-Driven Political Parties and the Example of the New Welfare Party from Turkey

Abstract: The close relationship between conspiracy theories and politics has intensified even more in the 21st century and transformed the political institution. We see that this transformation has increased even more with the pandemic and conspiracy theories have spread to all institutions and discourses. So much so that there is now talk of conspiracy-driven political parties. In this study, we discussed the New Welfare Party (YRP), which left its mark on Turkey's last local elections, within this framework and evaluated it with aspects that bring it closer to global examples and differentiate it. Accordingly, YRP follows the conspiracy theories that are valid on a global scale and especially believes in the goal of global elites "reducing the population". All the other conspiracies the party promotes are also related to this theme; Covid 19, Vaccine/vaccination, GMO seeds, Global Warming, LGBT and Women's Rights Struggle. What distinguishes the party from other conspiracy-driven parties is its success in the last local elections. Even though there are different explanations for this success in Turkey, our claim is that conspiracy theories increased YRP's visibility in the media and thus enabled it to reach large audiences.

Keywords: Conspiracy Theories, Conspiracy-Driven Political Parties, Populism, Post-Truth, New Welfare Party
Jel Codes: C18, H70, Y80

Atf: Oğuz, M. C. (2024). Komplo Güdümlü Siyasal Partilerin Yükselişi ve Türkiye'den Yeniden Refah Partisi Örneği, *Politik Ekonomik Kuram*, 8(3), 848-862.
<https://doi.org/10.30586/pek.1526828>

Geliş Tarihi: 01.08.2024
Kabul Tarihi: 11.09.2024

Telif Hakkı: © 2024. (CC BY)
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Giriş

Komple teorileri son on yılda hiç olmadığı kadar siyasal hayatın içinde. Liberal demokrasinin kalelerinde bile bu teorilerin ciddi ciddi konuşulduğu, politikacıları ve geniş halk kitlelerini ikna ettiği görülüyor. Bu değişimin ardında hiç şüphesiz liberal demokrasinin yaşadığı büyük meşruiyet krizi var. Serbest piyasa ve demokrasi anlatısının küreselleşmenin yarattığı yeni dünyanın sorunlarına çözüm üretememesi ve solun da bu dönüşüm karşısında çaresiz kalması kitleleri daha radikal politik tercihlere ve anlatılara yönlendiriyor (Papaioannou, vd. 2023; Van Prooijen, 2018). Birleşik Krallık'da Farage, ABD'de Trump, Brezilya'da Bolsanora ve Fransa'da Le Pen bu kriz anlarını değerlendirdi ve seçmenlere sundukları basit ve çarpıcı yanıtlar ile iktidarı elde etti ya da bu yolda önemli bir mesafe kat etti. Fransa'da *Great Replacement*, ABD'de *Pizzagate-Qanon* ve Birleşik Krallıkta *Brexit* temalı komple teorileri hem bu liderlerin önünü açtı hem de bu liderler aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaştılar. 2019'da ortaya çıkan Covid 19 Pandemisi ise komple teorileri üzerinde bir çarpan etkisi yarattı (Önnerfors, 2021; Kuzelewska & Tomaszuk, 2022). Küresel ölçekte pandemiyi, aşırı ve önlemleri sorunsallaştıran yüzlerce benzer komple teorisi ortaya atıldı ve bunlar mevcutta bulunan diğer komple teorileri ile birleşerek daha kompleks ve daha etkili bir içeriğe kavuştu. Bu teoriler siyasal hayat ve kurumlar üzerinde de büyük bir etki yarattı. Politikacılar ve devlet adamları, bu anlatılara yanıt vermek ya da bu anlatıları benimsemek durumunda kaldı. Öyle ki, bu komple teorilerinden beslenen yeni siyasal partiler ortaya çıktı. *Komple Gündümlü Siyasal Partiler* olarak adlandırılan bu partiler, geleneksel sağ popülist partilerin aksine, komple teorilerine salt pragmatik gayelerle başvurmadılar; onları partilerinin programında, seçim vaatlerinde ve liderin söylemlerinde başat öğe haline getirdiler ve politika bizatihi bu teoriler üzerinden icra edilmeye başlandı (Karabell, 2021). Bu tip partileri daha çok Okyanusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde görüyor olsak dahi bir trend yakaladıklarını ve farklı kültür ve coğrafyalara da yayıldıklarını söyleyebiliriz.

Biz de çalışmamızda 2018'de kurulmuş olmasına rağmen, yükselişini pandemi dönemine borçlu olan Yeniden Refah Partisini (YRP) bu kavram üzerinden ele alacağız ve partinin komple gündümlü bir parti olduğunu iddia edeceğiz. Bunu yaparken partinin ve liderin benimsediği komple teorilerini, küresel ölçekteki benzerleri ile mukayese edip, bu teorilere ne kadar sahip çıktığı ve ne kadar yaygın kullandığını inceleyeceğiz. Bu hedefe ulaşmak için de özellikle Fatih Erbakan'ı ayrıcalıklı bir aktör olarak ele alacağız ve resmi konuşmalarını, Pandemi sırasındaki röportajlarını, kamuoyuna yaptığı açıklamaları ve sosyal medya paylaşımlarını analiz edeceğiz.

2. Komple Teorileri ve Siyaset

Siyasetin konusu iktidarın paylaşımı olduğu için bu rekabette tarafların birbirini meşru ya da gayri meşru yollarla ekarte etmesi beklenen bir durumdur. Tarihsel olarak komple teorileri de bu mücadelede en sık başvurulan taktiklerden biri olmuştur. Muarızı itibarsızlaştırmak ve mücadeleye taraftar kazanabilmek için benimsenen bu yöntem 19.yy'dan itibaren kitle siyasetinin yükselişe geçmesi ile yaygınlık kazanmıştır. 21.yy'a gelindiğinde ise iletişim teknolojilerinin gelişimi ile komple teorileri çok daha geniş kitlelere ulaşmaya başlamış ve iktidar mücadelesinde daha sık başvurulan bir taktik haline gelmiştir. Bu dönemde rasyonel politik mücadelelerin ve diyaloga dayalı kamusal alanın çöküşü siyasal alanı komple teorilerinin etkisine açık hale getirmiştir, öyle ki özellikle 2010'lardan itibaren hakikat sonrası (post-truth) bir çağın başladığı iddia edilmiştir (Suiter, 2016; Sismondo, 2017).

Peki komple teorileri siyasal aktörler tarafından neden tercih edilmekte ve de siyasal süreçte ne gibi sonuçlar yaratmaktadırlar? Bu sorulara geçmeden önce komple teorisini kısaca tanımlamak gerekmektedir; komple teorisi, rollerini gizlemeye çalışan (en azından amaçlarına ulaşana kadar) güçlü insanların entrikalarına atıfta bulunarak bazı olayları veya uygulamaları açıklama çabasıdır (Aaronovitch, 2010; Pigden, 1995). Buna göre komplolar tipik olarak siyasi veya ekonomik gücü gasp etmeye, hakları istismar etmeye,

kurulan anlaşmaları ihlal etmeye, hayati sırları saklamaya veya temel kurumları değiştirmeye çalışırlar (Douglas vd. 2019: 4). Çoğu durumda bu insanlar öne çıkan güçlü topluluklar olmasalar dahi görünürdeki o zayıflıklarının arkasında yıkıcı bir potansiyelin varlığına inanılır. Etnik azınlıklar sıklıkla bu tür bir önyargının kurbanı olarak öne çıkarlar (Prooijen & Douglas, 2018). Komplo teorisi olarak kabul edilen bir iddia zamanla doğrulanabilir de doğrulandığı vakit artık bir komplo olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Yine bazı teoriler yanlış olsalar da zararlı değildir; bu nedenle bunlar batıl itikat olarak da kabul edilebilirler. Biz bu çalışmamızda yanlış ve etkileri itibari ile tehlikeli olan komplo teorilerini dikkate alacağız ve onların siyaset üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz.

Komplo teorileri üretmeyen ve bu teorilere inanmayan bir toplum bulunmamaktadır. Ancak yine de bazı toplumlar bu teorileri üretmeye ve inanmaya diğerlerine göre daha yatkındırlar. Doğru bilgi akışının bulunmadığı, kuvvetler ayrılığının tesis edilmediği, medyanın özgür olmadığı otoriter ülkeler komplo teorisi açısından daha verimli bir alan sağlamaktadır. Rejimin kapalılığı ve hesap sorulamazlığı, toplumu komplo üretimine daha yatkın hale getirmektedir (Cordonier vd. 2021).

Komplo teorileri siyasette birçok işleve sahiptir. Öncelikle komplo teorileri iktidar mücadelesinde taraftar toplamayı ve onları bir hedef doğrultusunda yönlendirmeyi sağlamaktadır. Bu tür komplo söylemleri halkta var olan memnuniyetsizliği tek bir konu, kişi ya da grup üzerinde toplayarak, kitleyi harekete geçirmektedir (Zen, Carton, vd. 2022). İkinci olarak komplo teorileri toplumu yanlış hedeflere yönlendirerek, hükümetin sorumsuzluğunu koruyabilir ve böylece rejimin ömrünü uzatabilirler. Bu noktada genellikle yabancı güçlerin ülke üzerindeki emellerine dair komplolar tercih edilmektedir. Bunun en tipik örneği pandemi döneminde Trump üzerinden görüldü. Trump salgınla mücadeledeki kötü yönetiminin üstünü örtebilmek için bilimsel olmayan açıklamalara başvurarak sıklıkla Çin'i hedef tahtasına oturttu (Harper & Sykes, 2023, s. 113). Üçüncü olarak komplo teorileri iktidar mücadelesi içinde olunan muarızları *şeytanlaştırmaya*, itibarsızlaştırmaya yaramaktadır. Özellikle popülist politikacılar rakiplerini ya ulusa yabancı elitler olarak sunmakta ya da onları gayri ahlaki bir şekilde kodlamaktadırlar. Türkiye'de Erdoğan sıklıkla muhalefeti "yerli ve milli" olmamakla, "dış güçlerin ajanı" olmakla itham etmektedir (Yılmaz & Shipoli, 2022: 322). İşçi Partisi eski başkanı Corbyn de, liberal muarızları tarafından anti-semitizm ile suçlanırken (Harper & Sykes, 2023, s. 116), Trump da Biden ve diğer Demokrat Partili isimler için pedofili suçlamasında bulunan Qanon teorisine destek olmaktadır.

Siyasi rakipleri komplo teorileri ile bu şekilde şeytanlaştırma ister istemez, o elitlerin sosyal tabanını da *ötekileştirme* sonucunu doğurmaktadır. Popülist liderlerin siyaseti okuma ve icra etme tarzı mağdur halk ve yabancı elitler ikiliği üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla toplumun bir kesiminin ötekileştirilmesi ve diğer kesimin buraya karşı mobilize edilmesi şarttır. Bu ötekileştirme stratejisinde ise yine komplo teorilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum halk arasında partizanlığın artmasını ve karşılıklı güvenin azalması sonucunu doğurmaktadır. Politik aktörler ve toplumsal tabanlar arasında inşa edilen bu güvensizliğin doğal sonucu da siyasal sistemdeki demokratik kurumlara olan güvensizliğin artmasıdır (Kessel, 2022, s. 4). Bu teorilerin merkezinde maniheist dünya görüşü bulunduğu için onların nezdinde kurumlar da muhakkak şeytani güçlerin kontrolü altındadır. Anayasa mahkemeleri, seçim kurulları ve kongre gibi demokratik bir siyasal hayat için vazgeçilmez olan kurumlar bu nedenle güvenilmemesi gereken yapılardır. Bunun en tipik örneği de 6 Ocak Kongre Baskını'dır. Trump, baskından önce seçim kurullarının hile yaptığını ve seçimin bu kurullar aracılığıyla Demokratlar tarafından alındığını iddia etmiştir. Bu iddia üzerinden kongre de hedef tahtasını oturtulmuş ve Amerikan tarihinde ilk defa kongre basılmıştır.

Sosyal medya teknolojilerinin yükselişi komplo teorilerinin bahsi geçen etkilerini daha da artırmaktadır. Birçok araştırmanın da gösterdiği üzere sosyal medya platformları aynı ideolojik eğilime sahip olan insanları bir araya getirmekte ve böylece farklı dünya görüşleri arasındaki olası diyalogları/karşılaşmaları azaltmaktadır. Bunun neticesi de

yankı odaları (Echo Chambers) adı verilen sanal yapıların oluşumudur. Yankı odaları var olan yanlış sanıları karşılıklı etkileşim içinde daha da pekiştirerek, sağlamlaştırmaktır. Yanlış sanıların/bilgilerin pekişmesi de komplo teorilerinin inandırıcılığını artırmakta ve böylece toplumda var olan siyasi kamplaşmalar daha da şiddetlenmektedir (Cinelli, vd. 2022; Mortimer, 2017; Del Vicario vd. 2015).

Görüldüğü üzere komplo teorileri siyaset üzerinde yoğun ve çeşitli etkilere sahiptir. Bu etkinin 21.yy. ile daha da belirginleştiğini söyleyebiliriz. Bunun temel nedeni de demokrasinin yaşadığı meşruiyet krizidir. Siyasal sistem içinde küreselleşme ile neoliberal kurumların ve ulus-üstü teknokratik yapıların egemen hale gelmesi, demokrasiye olan güveni azaltmış ve bu kurumları hedef tahtasına oturtan popülist liderleri ön plana çıkarmıştır. Popülizm ise sahip olduğu maniheist dünya görüşü, kronik mağduriyet hissi ve demokrasiye duyduğu güvensizlikten dolayı komplo teorileri ile önemli bir ortaklığa sahiptir (Pirro & Taggart, 2023; Hauwaert, 2012). Bu nedenle de popülizmin yükselişi, siyasette komplo teorilerinin ağırlığını artırmıştır (Vassiliou, 2017; Stoica, 2017). Popülizme ek olarak sosyal medyanın egemen iletişim formu haline gelmesi de “yankı odası” etkisi ile komplo teorilerine önemli bir yakıt sağlamıştır. Son olarak belki de dünyanın küresel anlamda yaşadığı en büyük kriz olan Covid-19 pandemisi de komplo teorilerinin bu gücüne önemli bir katkıda bulunmuş ve onu küresel bir fenomen haline getirmiştir. Bu bütünlük etki ile de komplo teorileri siyasette belirleyici bir konuma yerleşmişlerdir. Öyle ki, başta radikal sağ partiler olmak üzere birçok siyasi hareket kendilerini komplo teorileri üzerinden var etmeye başlamışlardır. Şimdi bu teorilere yakından bakabiliriz.

3. Pandemi Döneminde ve Sonrasında Global Ölçekte Yaygın Olan Komplo Teorileri

Covid-19 Pandemisi ortaya çıkar çıkmaz küresel ölçekte komplo teorileri üretilmeye başlandı. İlk ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde popülerlik kazanan teoriye göre bu virüs, Çin’in Dünya üzerindeki hakimiyetine giden yolda bir stratejiydi (Romer & Jamieson, 2020; Musolf, 2022; Wang & Catalana, 2022). Bazılarına göre Çin bu virüsü Wuhan’daki laboratuvarında kasıtlı bir şekilde bir bio-silah olarak imal etmiş¹ ve salgın başladığında da kamuoyunu yanlış bilgilerle manipüle ederek gerekli önlemlerin alınmasını geciktirmişti.² Bu görüş salgının kaynağı konusunda spekülasyonlarda bulunsa da salgının ciddiyeti/gerçekliği konusunda herhangi bir şüphe taşımıyordu. ABD’de popülerlik kazanan ve farklı versiyonları ile dünyaya yayılan bir başka görüşe göre ise virüs uydurulan ya da etkisi abartılan bir olguydu. Bunu yapanlar ise Trump’ın seçim kazanmasını istemeyen sol-liberal ya da küreselci olarak tanımlanan toplumsal gruplar ve onların medyadaki, akademideki uzantılarıydı.³ Benzer şekilde Çin hükümeti de virüsün kaynağı olarak ABD’yi gösterdi ve 2019’da Wuhan’da düzenlenen Dünya Askeri Oyunları sırasında bu virüsün ABD’li bir asker tarafından Çin’e getirildiğini iddia etti. Bir başka Çinli yetkili ise virüsün ABD tarafından biyolojik silah olarak üretildiğini iddia etti ve bu görüş neredeyse Çin Devletinin resmi görüşü haline geldi.⁴ Benzer iddialar İran kaynaklarında da tekrarlanırken, bu sefer suçlananların arasına İsrail de eklendi.⁵

Virüsün kaynağına dair üretilen bu teorilerin yanında ayrıca virüsün varlığını reddeden ve buradan hareketle de aş karşıtı ve kapanma karşıtı bir duruş öneren teoriler de mevcuttu. Bunlara göre pandemi ekonomik hayatı, büyük şirketler lehine durdurmak

¹ “China Deliberately Engineered Coronavirus As “Bioweapon”: Wuhan Researcher” <https://www.ndtv.com/world-news/china-deliberately-engineered-coronavirus-as-bioweapon-wuhan-researcher-4159339>

² “China didn’t warn public of likely pandemic for 6 key days” <https://apnews.com/article/virus-outbreak-health-ap-top-news-international-news-china-clamps-down-68a9e1b91de4ffc166acd6012d82c2f9>

³ “False coronavirus claims and rumours about Trump” <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-54387438>

⁴ “China Fires Back at Biden With Conspiracy Theories About Maryland Lab” <https://foreignpolicy.com/2021/07/09/china-fires-back-at-biden-with-conspiracy-theories-about-maryland-lab/>

⁵ “Iranian cleric blames Trump for coronavirus outbreak in Qom” <https://www.jpost.com/middle-east/iranian-cleric-blames-trump-for-coronavirus-outbreak-in-qom-618449>

için uydurulmuş bir psikolojik operasyondur ve ölüm haberleri de bu minvalde üretilen sahte haberlerdir.⁶ Aşılar da bu durumda ya işe yaramamakta ya da aksine ölümleri artırmaktaydı. ABD’de ise bu teoriler daha büyük bir komplo teorisinin içine yedirilmiş haldedir. Qanon adı verilen bu teoriye göre Trump, ABD’yi satanist ve pedofili bir yönetici elitinden kurtarmak için savaş vermektedir. Bu elitler Trump’ı durduramadıklarını anladıklarında da bu virüs söylentisini ortaya sürmüşlerdir. Bu teorisinin çeşitli formlarında virüs bir gerçeklik olarak sunulurken, bunun bahsi geçen yozlaşmış elitin bir üyesi olan Bill Gates tarafından, Trump’ı durdurmak için İngiltere’de bir laboratuvarında üretildiği iddia edilmektedir.⁷ Diğer versiyonlarında ise virüs bir söylentiden ibarettir ve bu söylenti üzerinden ticari hayatı durdurmak ve böylece Trump’ın elitlerle mücadelesi engellenmek istenmektedir.⁸ Ayrıca aşılar da bu komploların içinde yer almaktadır. Aşıların bir kar boyutu vardır ve virüsü üretenler, aşının da üreticileridir ve bu şekilde zenginleşmektedirler. Bunun yanında aşılar, tedavinin değil, ölümün nedenidirler ve bu da meşum elitlerin nüfus planlaması ile uyumludur. Daha da çarpıcı olan bir başka yoruma göre ise aşılar ile insanların bedenine, onları kontrol etmeye yarayacak çipler yerleştirilmektedir.⁹ Virüs ve aşı konusunda üretilen tüm bu söylentilerin bir şekilde Bill Gates’a bağlanması da ilginçtir. Bunun en önemli sebebi, pandemi süresince Bill Gates’in Trump yönetimi karşısında açıkça kapanmayı ve aşığı savunmasıdır. Sahip olduğu vakıf üzerinden aşı araştırmalarını fonlaması da 1990’lardan bugüne süregelen komplo teorileri ile birleşerek onun hedef tahtasına oturtulmasına neden olmuştur (Siraki & Mohammad, 2023).

Pandemi sadece virüs ve aşı üzerinden komplo teorilerinin doğmasına neden olmamıştır. Bunların yanında bilime dönük şüpheciliğin artmasına neden olarak hemen hemen her alanda yeni tür komplo teorilerinin üretilmesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır (Rutjens, vd. 2021). İklim değişikliği şüpheciliği uzun zamandır komplolar üretmekteyken, bu eğilim pandemi ile yeni bir ivme kazanmış ve radikal sağ partilerin propaganda repertuarına yerleşmiştir. Bu konudaki yaklaşımlar ikiye ayrılmaktadır: bir taraf iklim değişikliğinin bir safsata olduğunu iddia ederken, diğerleri bunun abartıldığını savunmaktadır. Douglas ve Sutton (2015), bu görüşleri şu şekilde özetlemektedirler: öncelikle komplo üreticilerine göre bilim adamları, politika üzerinde etkide bulunabilmek ve etkili bir figür olabilmek için ve fonlara erişebilmek için küresel ısınmayı daha katastrofik bir şekilde sunmayı tercih etmektedirler. İkinci olarak ise çoğu ekolojist, yenilenebilir enerji hisselerine yatırım yaptıkları için bilim adamlarını bu konuda yanlış bilgi vermeye zorlamaktadırlar. Son görüşe göre ise küresel ısınma iddiaları, nükleer enerji tesislerinin yaygınlaşması için yürürlüğe konulan söylentilerdir. Komplo teorileri bu noktada kalmamakta, yenilenebilir enerji için üretilen politika ve programlardan da yeni komplolar üretmektedirler. Bunlar arasında en popülerleri rüzgâr tribünlerinin insanlarda kansere ve hayvanlarda doğum kusurlarına neden olduğu iddiasıdır. Pandemi ile küresel ısınma komplo teorilerini birleştiren *Great Reset* teorisi ise geniş bir taraftar kitlesi bulmaktadır. Bu teoriye göre, hükümet yetkilileri sera gazı emisyonlarını azaltmak için Covid-19’un en kötü günlerine benzer acımasız karantinalar uygulamak istemektedir. Küresel bir elit grubu, toplumu kapatmayı ve et yemek, araba kullanmak gibi temel özgürlükleri sırf iklim değişikliği ile mücadele adı altında engellemeyi planlamaktadır. Böylece iklim değişikliği “yalanının”, bireysel özgürlükleri sınırlandırmak için kullanıldığını iddia etmektedirler.¹⁰

Küresel Isınma tartışmaları içinde değerlendirilen bir diğer popüler komplo teorisi de genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) hakkındadır. Buna göre bu teknolojiyi

⁶ “Piers Corbyn claims coronavirus lockdown is ‘psychological operation to close down the economy’” <https://www.standard.co.uk/news/uk/piers-corbyn-arrested-protest-coronavirus-lockdown-a4537061.html>

⁷ “QAnon Supporters And Anti-Vaxxers Are Spreading A Hoax That Bill Gates Created The Coronavirus” <https://www.buzzfeednews.com/article/ryanhatesthis/qanon-supporters-and-anti-vaxxers-are-spreading-a-hoax-that>

⁸ “How Covid-19 myths are merging with the QAnon conspiracy theory” <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-53997203>

⁹ “Coronavirus: Bill Gates ‘microchip’ conspiracy theory and other vaccine claims fact-checked” <https://www.bbc.com/news/52847648>

¹⁰ “Climate foes push Great Reset conspiracy theory” <https://www.eenews.net/articles/climate-foes-push-great-reset-conspiracy-theory/>

kullanan şirketler, GDO'lu ürünlerin sağlığa olan zararlarını gizledikleri gibi mevcut gıda arzını da sınırlandırarak yüksek karlar elde etmektedirler. Şirketler bunu yaparken hükümetleri ve uluslararası örgütleri de kontrol altında tutmaktadırlar. Bu iddiaların hedefinde ise çoğunlukla Monsanto şirketi vardır. GDO'lu ürün piyasasındaki en büyük üretici olan Monsanto ürünlerinin zararlarını gizlediği, doğal tohumları yok ettiği, tarım alanlarına zarar verdiği ve kendisini denetlemesi beklenen FDA'yı (Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi) rüşvetle susturduğu iddiaları ile yoğun bir eleştiri altındadır.¹¹ Bu eleştirilerin üzerine bir de şirketin kurucularının Yahudi kökenli olması eklenmekte ve böylece komplo teorisi, anti-semitizm ile taçlanmaktadır.

Siyasal karar alma süreçlerini etkilemek ve belirli politikaları siyasal yaşamda hâkim kılmak için yürürlüğe sokulan ve yoğun bir şekilde kullanılan bir diğer komplo teorisi de LGBT bireyler hakkındadır. Amerikan Evanjelicleri tarafından ortaya atılan ve sonrasında Avrupa'ya yayılan bu teoriye göre bir "gay ajandası" mevcuttur. Buna göre eşcinseller heteroseksüel olmayan ilişki çeşitlerini normalleştirmek ve kültürel olarak kabul edilebilir hale getirmek için kapsamlı bir faaliyet içindedirler. Ayrıca eşcinseller kendileri üreyemedikleri için sayılarını artırabilme adına genç nesilleri eşcinsel yapmaya çalışmaktadırlar.¹² Bu bakış açısı özellikle eşcinsel hak hareketlerini ulusal egemenliğe ve batının geleneksel değerlerine dönük uluslararası bir komplo olarak yorumlamaktadır (Gera, 2023). Aynı çevreler eşcinsellerin eş zamanda pedofili olduklarını da iddia etmektedirler.¹³ Daha da çarpıcı bir başka iddia ise eşcinsellik ile küresel ısınma ve aşılama kampanyalarının tek bir büyük komplonun parçası olduklarıdır. Bu komploya göre "küreselcilerin" uzun yıllardır takip ettikleri ana hedef nüfus artışını kontrol altında tutmaktır ve bunu elde edebilmek için de küresel ısınma bahanesini (ekonomiyi küçültme) kullandıkları gibi eşcinselliği yaygınlaştırma ve aşılama ile popülasyonu kısırlaştırma stratejilerini de benimsemektedirler.¹⁴

4. Komplo GÜDÜMLÜ Siyasal Partiler ve Aşırı Sağ

Başta da belirttiğimiz üzere komplo teorileri siyaset ile yaşıttır. Ancak 21.yy'ın başından itibaren hem demokrasinin içine girdiği meşruiyet krizi hem de bu krizle aynı dönemde ortaya çıkan web 2.0'ın sunduğu teknolojik imkanlar komploların üretilmesini ve dolaşımını hızlandırdı (Suiter, 2016). Öyle ki hakikatin bir olgu olarak değerinin azaldığı ve yalan ile dedikodunun ön plana geçtiği yeni bir döneme girildiği görüldü. Post-truth olarak da adlandırılan bu yeni çağda siyasetin icra ediliş biçimi büyük bir değişim geçirdi ve radikal sağ partiler hegemonik bir konum kazandılar (Montgomery, 2017; Owen, 2022; Lakoff, 2017). Bu partiler komplo teorileri ile çok daha derinden bir ilişki kurdular. Önceleri komplo teorileri siyasal partilerin söylem repertuarında sınırlı bir yere sahipken, post-truth ile hâkim bir konum elde ettiler. Öyle ki, komplo teorileri partilerin resmi programlarına girmeye başladı. Britanya'da Brexit'i savunan Reform UK böyle bir dönüşümün sonucunda ortaya çıktı. Amerika'da ise Cumhuriyetçi Parti, Trump döneminde *pizzagate ve Qanon* gibi komplo teorilerini sahiplendi ve sözcülüğünü üstlendi. Bu dönüşüm pandemi ile daha da yoğunlaştı ve dünyanın farklı yerlerinde dinamizmini komplo teorilerinden alan *komplo güdümlü siyasal partiler* (Conspiracy Driven Political Parties) ortaya çıktı (Karabell, 2021).

Karabell'e göre komplo güdümlü siyasal partiler günümüzde yoğunluk kazansa da sadece 21. yy'a ait bir fenomen değillerdir. Ona göre 19. yy'ın ortalarında Amerika'da ortaya çıkan *Know Nothing* (Hiçbir Şey Bilmiyorum) hareketi ve bu hareketten doğan

¹¹ "March Against Monsanto' Is Now An Anti-Vaccine, Conspiracy Movement", <https://www.acsh.org/news/2016/09/19/march-against-monsanto-now-anti-vaccine-conspiracy-movement-10186>

¹² "What is "Grooming?" The Truth Behind the Dangerous, Bigoted Lie Targeting the LGBTQ+ Community" <https://www.adl.org/resources/blog/what-grooming-truth-behind-dangerous-bigoted-lie-targeting-lgbtq-community>

¹³ "The right's moral panic over "grooming" invokes age-old homophobia" <https://www.vox.com/culture/23025505/leftist-groomers-homophobia-satanic-panic-explained>

¹⁴ "The LGBT agenda has always been about population control, leaked 1969 memo reveals" <https://www.newstarget.com/2022-10-25-lgbt-agenda-always-about-population-control-memo.html>

Native American Party /American Party (Yerlici Amerikan Partisi) modern anlamda ilk komplo güdümlü partidir. 1850'lerdeki İrlandalı göçmen akınını sorunsallaştıran ve bunun arkasında bir Katolik komplosu olduğunu düşünen hareket, göçmen karşıtlığı ve yerlilik temelinde inşa edilmişti. Papa'nın ABD'nin demokrasisinin altını oymak ve yerli ABD'lilerin işlerini ellerinden almak için İrlandalıları, ABD'ye gönderdiklerine inanıyorlardı (Alsan vd. 2020). Bu komplo ile baş edebilmek için de alkolü yasaklamak (İrlandalılar çok tüketiyorlardı), göçmenlerin vatandaş olmasını engellemek ve istihdamlarına mâni olmak istiyorlardı. Hareket başlangıçta gizlilik temelinde örgütlendiği için üyeleri "know nothing" ifadesini bir tür savunma olarak kullanıyorlardı; bunun yanında muhataplarının sağ duyulu, rasyonel argümanlarına karşı kendi pozisyonlarını koruyabilmek için de bu ifadenin arkasına sığınıyorlardı. Hareketin arkasında iktisadi kötü performans ile çakışan bir meşruiyet krizi ve de bu krize yanıt veremeyen siyasal partiler vardı. 1850'ler ABD'sinde Whig Parti "kölelik" üzerinden büyük bir krizin içine girmiş ve tabanının ekonomik taleplerine yanıt veremez hale gelmişti. Bu kriz kısa zamanda partinin kuzey ve güney olarak bölünmesine neden olacaktı. İşte Know Nothing partisi böyle bir siyasal boşlukta doğup, gelişecekti (Levine, 2001, ss. 456-457).

Know Nothing gibi bir parti ABD siyasetinde uzun süre görülmedi, ta ki Trump siyasete girene kadar. Onun Cumhuriyetçi Parti'den başkan seçilmesi ile parti çok daha fazla komplo teorileriyle anılır hale geldi (Hellinger, 2018; Butter, 2022; Kelley-Romano & Carew, 2017). Pizzagate, Qanon, Great Replacement gibi teoriler bu dönemde seçmeni mobilize edebilmek için sıklıkla başvurulan söylemler oldu. İlk iki teoriye göre Demokrat Parti pedofili, şeytani bir hizip tarafından yönetilmekteydi. Üçüncüsüne göre ise yine Demokrat Parti elitleri ülkedeki etnik azınlıkların sayısını, beyaz yerli çoğunluğun hilafına artırmaya çalışmaktaydılar. Trump bunların yanında sık sık Obama'nın doğum yeri ve dini hakkında da komplo teorileri üreterek, Demokratların meşruiyetini sorgulamaktaydı. Küresel ısınma karşıtı komplo teorilerinde de Trump ön plana çıkacak ve küresel ısınma iddialarının Amerika'nın endüstriyel anlamda çökmesini arzu eden Çin'den doğduğunu iddia edecekti.¹⁵ Ayrıca pandemi döneminde Trump aşı/virüs şüpheliğini yaygınlaştırmada bir katalizör görevi gördü. Ona göre; salgında ölenlerin sayıları kasıtlı bir şekilde abartılıyordu¹⁶, Bill Gates ve Anthony Fauci aşılama kampanyasından büyük karlar elde ediyorlardı ve en önemlisi aşı, otizme neden olmaktaydı.¹⁷ Bunlara ek olarak daha önce de ifade ettiğimiz üzere Trump virüsü "Çin Virusü" olarak nitelendirmekte ve böylece dış politikada benimsediği anti-Çin söylemini pekiştirmekteydi. Trump 2021 yılında başkanlık koltuğundan kalksa da Cumhuriyetçi Parti ile bağı kopmadı ve hatta daha da yoğunlaştı. 2024 seçimleri için yapılan ön seçimlerin de gösterdiği üzere Trump partinin üzerinde mutlak bir hakimiyet kazanmış durumda. Dolayısıyla Cumhuriyetçi Parti'nin bir müddet daha komplo güdümlü bir yönelime sahip olacağını söyleyebiliriz.

Pandemi sırasında dünyanın başka yerlerinde de komplo güdümlü partiler ortaya çıktı. Yeni Zelanda, Avustralya, İzlanda, Almanya, Slovenya ve Finlandiya bu ülkelerin başında gelmektedir. Aşı/Virüs şüpheliği ve kapanma karşıtlığından yakıtını alan bu partiler bu hassasiyetlere ekoloji, göç ve din içerikli farklı komplo teorileri de eklemektedir. Çoğunluğu niş parti (single issue party) kategorisine giren bu oluşumlar şu ana kadar girdikleri seçimlerde pek bir başarı gösterememekle birlikte çatı örgütler altında bir araya gelmeye çalışmaktadırlar.

¹⁵ "Donald Trump absolutely did say global warming is a Chinese hoax" <https://www.vox.com/policy-and-politics/2016/9/26/13067910/presidential-debate-clinton-trump-global-warming-hoax>

¹⁶ "Debunking the False Claim That COVID Death Counts Are Inflated" <https://www.scientificamerican.com/article/debunking-the-false-claim-that-covid-death-counts-are-inflated1/>

¹⁷ "Trump's claim that there's 'tremendous amount of increase' in autism cases" <https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/wp/2017/02/16/trumps-claim-that-theres-tremendous-amount-of-increase-in-autism-cases/>

Tablo 1. Pandemi Döneminde Kurulan Komplo GÜdümlü Partiler (Wikipedia'dan Derlenmiştir)

ÜLKE	PARTİ ADI	KURULUŞ YILI	İDEOLOJİSİ
İTALYA	3V Movement	2022	Aşı Karşıtlığı Bilim Karşıtlığı Avrupa Şüpheliği
YENİ ZELANDA	Advance New Zealand	2020	Covid 19 Şüpheliği Sağ Popülizm
YENİ ZELANDA	New Zealand Public Party	2020	Aşı Karşıtlığı 5G Teknolojisi Karşıtlığı
ÇEK CUMHURİYETİ	Czech Republic in First Place	2021	Aşı Karşıtlığı Avrupa Şüpheliği Rusya Taraftarlığı
YENİ ZELANDA	DemocracyNZ	2022	Aşı Karşıtlığı İklim Değişimi İnkarcılığı
ALMANYA	Democratic – Neutral – Authentic	2024	Aşı Karşıtlığı İklim Değişimi İnkarcılığı Rusya Taraftarlığı
FINLANDIYA	Freedom Alliance	2022	İklim Değişimi İnkarcılığı Avrupa Şüpheliği
ALMANYA	Grassroots Democratic Party of Germany	2020	Aşı Karşıtlığı Alternatif Tıp Ezoterizm
AVUSTURALYA	Health Australia Party	2023	Aşı Karşıtlığı Alternatif Tıp
AVUSTURYA	MFG Austria – People Freedom Fundamental Rights	2021	Aşı Karşıtlığı
YENİ ZELANDA	New Nation Party	2022	Aşı Karşıtlığı
AVUSTURALYA	No Mandatory Vaccination Party	2021	Aşı Karşıtlığı
YENİ ZELANDA	NZ Outdoors & Freedom Party	2015	Aşı Karşıtlığı 5G teknolojisi Karşıtlığı
LIHTENŞTAYN	People at the Center	2022	Aşı Karşıtlığı
FINLANDIYA	Power Belongs to the People	2021	Aşı Karşıtlığı Rusya Taraftarlığı
SLOVENYA	Resni.ca	2021	5G teknolojisi Karşıtlığı Aşı Karşıtlığı
ŞİLİ	United Centre	2021	Avrupa Şüpheliği Aşı Karşıtlığı

Tablodan da anlaşılacağı üzere komplo güdümlü partilerin büyük çoğunluğu Okyanusya ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda uzun zamandır florürlü içme suyu tartışmasının içindeydi. İki hükümetin de sağlık için içme sularına florür katılmasını zorunlu kılması komplo teorileri için verimli bir zemin oluşturmuştu. Bu tartışmanın üzerine aşı, maske ve kapanma zorunluluğu da eklenince 2020'den itibaren iki ülkede toplam 10'a yakın komplo güdümlü parti doğdu. Doğu Avrupa'da ise özellikle Rusya'nın etki alanı içinde olan ülkelerde var olan batı karşıtı komplo teorileri, pandemi ile daha yüksek sesle dile getirilir olmuş ve böylece komplo güdümlü partiler ortaya çıkmıştır. Türkiye bu iki bölgeye de dahil olmamakla birlikte özellikle sağ siyasal geleneğinde güçlü bir anti-siyonist ve batı karşıtı damar bulunduğu için halihazırda komplo teorileri için uygun bir zemine sahipti. Bu geleneğin içine doğan Yeniden Refah Partisi de pandemi döneminde rotasını tam anlamıyla komplo teorilere çevirecek tarihi bir fırsat yakalayacaktı.

5. Yeniden Refah Partisi'nin Söylemlerinde Komplo Teorilerinin Yeri:

Yeniden Refah Partisi (YRP) 2018 yılında, Millî Görüş geleneğinin bir takipçisi olarak ortaya çıktı. Ancak parti Siyasal İslamcılığın genel anlatısına birçok mikro politika önerisini dahil etti. Bu biraz da iktidar partisi AKP'nin siyasal alandaki hakimiyeti karşısında zorunlu bir tercihti. Parti böylece sokak hayvanları, nafaka mağduru erkekler, İstanbul Sözleşmesi gibi iktisadi yaşamla ilgisi olmayan mikro alanlarda politikalar

üretmeyi tercih etti (Esin & Altundağ, 2024). Parti bu politika tercihleriyle iktidarı hedefleyen bir kitle partisi olmaktan ziyade pazarlıkla iktidardan pay almak isteyen bir tür *üçüncü parti* olarak görüldü. Ancak YRP bu aykırı politik çıkışlarına rağmen 2020 yılına kadar medyada pek bir görünürlük elde edemedi, ta ki Covid-19 pandemisine kadar. Parti o zamana kadar düşük bir kamusal görünürlüğe sahipken, bir anda ilgi odağı haline geldi. Pandemi ile partinin genel başkanı Fatih Erbakan önce iktisadi, sosyal ve siyasal hayatın girdiği dönüşüm üzerinden alternatif anlatılar üretmeye başladı ve ardından aşının bulunması ile bu anlatıları daha şüpheli bir içerikle zenginleştirerek takipçi kitlesini artırdı.

Pandemi ilk duyurulduğu anda ve kapatılma önlemleri uygulanmaya başladığında Fatih Erbakan "Pandemi Siyonizm'in amaçlarına hizmet ediyor" açıklaması ile ortaya çıktı.¹⁸ Çin'in Wuhan kentinden ortaya çıktığı kabul edilen Covid-19'un, Siyonistler ile bağdaştırılması ve Çin'in hiç adının zikredilmemesi ilginçtir. Zira daha önce de gördüğümüz üzere Batı dünyasının radikal sağ siyasetçileri ve partileri Covid için Çin'i suçlamış ve bunun Çin tarafından üretildiğini iddia etmişlerdir hatta Trump açıkça Covid-19'u "Çin Virüsü" olarak etiketlemiştir. Ancak Türkiye'de başta YRP olmak üzere aşı karşıtı topluluklar Çin'i hiç zikretmemiş ve Batı dünyası ile Siyonistleri suçlamışlardır. Bunun YRP özelindeki nedenini anlamak için partinin dahil olduğu Millî Görüş geleneğine bakmak gerekmektedir. Millî Görüş ortaya çıktığı 70'li yıllardan beri kendisine kurucu öteki olarak "Siyonizmi" seçmiştir.¹⁹ Özellikle hareketin mimarı olan Necmettin Erbakan (1926-2011) hemen hemen tüm konuşmalarında ve yayınlarında Siyonizmi hedef almıştır, ona göre Siyonizm: "Yahudilerin insanlara karşı duyduğu nefret ve üstünlük hirsının adı"dır (Erbakan, 1996, s. 26). Onun nazarında modern politik ve iktisadi sistemin arkasında Siyonistler bulunmaktadır ve milliyetçi gayeleri için tüm dünyada komplolar üretmektedirler. Onun bu pozisyonu Türk Sağ'ında da oldukça belirleyici olacaktır. Öyle ki, Millî Görüş'ün öne çıkardığı anti-siyonist duruşun Türkiye'de anti-semitizmi beslediğini ve Türk Sağındaki anti-semitist refleksin bizatihi Erbakan'ın ürünü olduğunu iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır (Landau, 1988, s. 292). Çin ise Türkiye kamuoyunda her ne kadar Uygur bölgesindeki Türklere uyguladığı sert asimilasyon politikalarından tepki çekiyor olsa da Rusya ile Batı karşıtlığının sembol ülkesi olarak görüldüğü için hem iktidar hem ulusalcılar hem de burada görüldüğü üzere YRP nezdinde bir hasım olarak görülmemektedir. Bu nedenle Türkiye'de aşı karşıtlığı ve pandemi tartışmalarında Çin üzerinden komplo teorisi üretilmemiş ve yaygın bir tavır olarak Batı dünyası suçlanmıştır. YRP de hem içinde yer aldığı Millî Görüş geleneği hem de Türkiye'deki güçlü Batı karşıtlığı nedeniyle Çin yerine Siyonizmi hedef tahtasına oturtmuştur.

YRP öncelikle aşı ile insanların denetim altına alınacağını ve "küresel güçlerin" arzuları doğrultusunda manipüle edileceklerini savundu. Buna göre aşuların içinde çipler vardı ve aşı olanlar bu çipler aracılığıyla birer *cyborg'e* dönüştürülecekti. Erbakan bu noktada teknoloji şirketlerinin aşı meselesine dönük bir ilgisi olduğunu iddia edip, Bill Gates'i ve Rockefeller Vakfını suçlayacaktı.²⁰ Partinin genel başkan yardımcılarında Şerif Menteşe aşının insanları kontrol etmek için kullanılacağı iddiasını şu şekilde dile getiriyordu:

"İTİRAZIM VAR!!! Corona gribini bahane ettiler Toplumunu her şeye EVET dedirtecek noktaya getirdiler. Bu benim şahsi görüşüm ve her platformda görüşümü savunmaya hazırım..İşsiz, açsız, borçlu ve çaresiz insanları ölümlle tehdit edip Sıtmaya razı edecekler..İktidarlar bu kirli oyuna bir şekilde ikna edilmiş olabilirler; BİZ DUR DEMELİYİZ. Ağırlaştırılmış bir Gribi bize ÖLÜMCÜL PANDEMİ DİYE DAYATILAR; yersen KEK VAR. Aşı arayışları ve çalışmalarının tam bir tiyatro olduğuna ve ÇİP'Lİ

¹⁸ Fatih Erbakan Corona virüsünün arkasında işgalci Siyonistlerin olduğunu söyledi

<https://ilkha.com/guncel/fatih-erbakan-corona-virus-unun-arkasinda-igalci-siyonistlerin-oldugunu-soyledi-117309>

¹⁹ Antisemitism and the Turkish Islamist "Millî Gorus" Movement: Zionists/Jews "Bacteria," "Disease" [https://www.memri.org/reports/antisemitism-and-turkish-islamist-milli-gorus-movement-zionistsjews- "bacteria"- "disease"](https://www.memri.org/reports/antisemitism-and-turkish-islamist-milli-gorus-movement-zionistsjews-)

²⁰ Pandemi - Bill Gates - Aşı | Hepsini şüpheli görüyorum! <https://www.youtube.com/watch?v=BwkAfubQ2II>

ENJEKTÖRLERİN hazır bekletildiğine inanıyorum..ÇİP takmayanın yaşam alanı daraltılacak; iş bulması dahi imkansız hale gelecek..Tüm Batı ülkelerinde halk ayaklanmaları ve itirazları başladı. Küresel oyuna dur diyelim..İNSANLIĞI kurtarmak için ben de varım diyelim.."21 (İmla hataları ve büyük harf tercihlerine dokunulmamıştır - Yazar)

Erbakan ayrıca aşı ile insanların DNA'larında mutasyon yaratılacağını iddia etmiştir. mRNA teknolojisini sorgulayan Erbakan şunları söyleyecekti: "'mRNA demek insanın hücre çekirdeğine girmek demektir. Yarı insan yarı maymun çocuklar doğurmasına sebep olabilirsiniz. 3 kulaklı 5 gözlü yaratıklar doğmasına yol açabilir"'22. 2021 yılında iki tıp doktoru ile yaptığı basın toplantısında ise medya mensuplarına aşı sonrasında kuyruklu, tüylü ve çok uzuvlu doğan genetiği bozulmuş bebek resimleri göstermiştir.23 Sonradan bu resimlerin sahte olduğu anlaşılmış olsa da Erbakan takipçilerine inanmak istedikleri kanıtları sunabilmiştir.

Erbakan aşının başka hastalıkların da kaynağı olacağını iddia etmiştir. Ona göre mRNA, hücre çekirdeğine gireceği için özellikle kanser ve kısırlık gibi hastalıklarda artış görülecektir. Erbakan bu noktada aşı ile bağlantılı bir başka komplo teorisine sızramaktadır:

"Bill Gates olsun, bunların önde gelenleri olsun. 'Efendim kaynaklar yetmiyor', 'Gıda imkanı yetmiyor', su kaynağı yetmiyor' 'Onun için nüfus çok fazla, azaltmak lazım' diye zaten söylüyorlar. Pandemi azaltılsa bile yapılacak aşularla birlikte böyle bir şey yapılması mümkün olabilir. Allah göstermesin yani kısırlaştırıcı..." 24

Görüldüğü üzere Erbakan "Küresel güçlerin" nüfus artışından rahatsız oldukları ve dünyanın sürdürülemez bir noktaya doğru ilerlediği iddiası üzerinden dünya genelinde bir "nüfus azaltma politikasının" yürütüldüğünü savunmaktadır. Bu politikanın biyolojik silahlarla ve GDO'lu tohumlarla sürdürüle geldiğini iddia eden Erbakan, Korona'nın da bir çeşit yeni biyolojik silah olabileceğini iddia etmektedir. Covid-19 virüsü nüfusu azaltırken, onun tedavisi olarak sunulan aşı da kısırlığa neden olup, küresel güçlerin nihai hedefini gerçekleştirecektir. "Nüfus Azaltma", onlara göre Siyonizm'in politik hedefleri ile de örtüştüğü için pandeminin, Siyonizm'in hedeflerine hizmet ettiği iddiası daha da ikna edici hale gelmektedir. Erbakan GDO'lu tohumların da bu misyon ile *Rockefeller* ve *Rotschild* gibi ailelerin şirketleri tarafından üretildiğini söyleyecektir. Bu tohumlar ile kanser, kısırlık ve sakat doğum oranlarının da arttığını belirten Erbakan'a göre "dış güçlerin" her apartmana "bir kanser, bir kısırlık" projesi bulunmaktadır.25

Nüfus azaltma projesinin ekonomik krizler ile de yürütülmeye çalışıldığını belirten Erbakan, pandemideki "kapatmaları" da aynı meşum planın uzantısı olarak görmektedir. Yine GDO'lu tohumların kısır olması ve her sene yeniden satın alınması da, onun nezdinde ülkeleri ekonomik olarak zayıflatma hedefi ile bağlantılıdır.

Pandemiden 2 yıl sonra katıldığı bir canlı yayında ise bu sefer "küresel ısınma" meselesine değinmiş ve bu olgunun abartıldığını iddia etmiştir. Küresel ısınma üzerinden hayvancılığın hedef alınacağını ve sera gazı ürettikleri iddiası ile hayvan üretiminin azaltılacağı ve insanların yapay et/gıda üreten şirketlere muhtaç hale getirileceğini savunmuştur. Yine "küresel ısınma" bahanesi ile yeni kapanmaların yürürlüğe girebileceğini ve motorlu taşıtların kullanımını azaltmak için insanların evden çıkmalarına sınırlama getirilebileceğini söylemektedir. Üretim alanında getirilecek

21 <https://www.instagram.com/p/CAHoxS4nNIB/>

22 "Fatih Erbakan aşı karşıtı açıklamalar yaptı" <https://www.gazeteduvar.com.tr/fatih-erbakan-asi-karsiti-aciklamalar-yapti-haber-1534827>

23 Fatih Erbakan'ın 'kuyruklu bebek' videosu sosyal medyada viral oldu <https://www.gazeteduvar.com.tr/fatih-erbakanin-kuyruklu-bebek-videosu-sosyal-medyada-viral-oldu-haber-1610292>

24 "Fatih Erbakan: 'Kaynaklar yetmiyor, nüfusu azaltmak lazım' diye zaten söylüyorlar; yapılan aşular kısırlaştırıcı olabilir" <https://t24.com.tr/haber/fatih-erbakan-kaynaklar-yetmiyor-nufusu-azaltmak-lazim-diye-zaten-soyluyorlar-yapilan-asilar-kisirlastirici-olabilir,946633>

25 "Pandemi - Bill Gates - Aşı | Hepsini şüpheli görüyorum!" <https://www.youtube.com/watch?v=BwkAfuBQ21I>

düzenlemeler ile de gelişmekte olan ülke ekonomilerine büyük bir darbe vurulacağını belirtmektedir.²⁶

YRP ayrıca CEDAW'ı (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi) ve İstanbul Sözleşmesi olarak da adlandırılan "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"ni de şeytanlaştırarak siyasal söyleminin içine yerleştirmiştir. 2011 yılında İstanbul'da Türkiye'nin ev sahipliğinde imzalanan bu sözleşme 45 ülke tarafından imzalanmış ve 39 ülke tarafından onaylanmıştır. Türkiye'de de 2014 yılında yasalaşan 6284 sayılı kanun ile sözleşme fiilen yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten itibaren özellikle muhafazakâr çevreler tarafından, aile yapısına zarar verdiği iddiası üzerinden tartışmaya açılan bu sözleşmeden nihayet 2021 yılında Türkiye geri çekilmiştir. Çekilme nedeni olarak da "İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim tarafından manipüle edilmiştir" iddiası gösterilmiştir.²⁷

Kurulduğu günden itibaren sözleşmenin iptali için propaganda yapan YRP'ye göre bu sözleşme bir komplonun ürünüdür ve "dış güçlerin laboratuvarında maksatlı olarak üretilmiş bir zehirdir".²⁸ Erbakan özellikle sözleşmenin orijinal metnindeki ifadelerin Türkçe'ye farklı şekilde çevrildiğinden hareketle vatandaşların aldatıldığını iddia etmekte ve sözleşmenin çevirisinin değil, aslının geçerli olduğunu belirterek sözleşme ile "neslin ifsat edilmek" istendiğini savunmuştur. Parti, sözleşmeden çıkıldıktan sonra da sözleşmeye istinaden çıkarılan 6284 sayılı kanunun ilgası için mücadele etmeye başlamıştır. Hatta bu kanunun ilgası YRP'nin, Cumhur İttifakına (iktidar bloğuna) girme şartlarından biri olmuştur.²⁹ YRP'ye göre bu kanun ile kadına yönelik şiddet azalmamış aksine artmıştır; boşanma oranları da aynı oranda yükselmiş ve aileler dağılmıştır ayrıca 2 milyona yakın erkek evden uzaklaştırılmıştır; bunun yanında kanun kadına dönük şiddet türlerini çeşitlendirmiş ama bunları netleştirmeyerek "suçun belirliliği" ilkesini ihlal etmiştir; son olarak kanun kadının beyanını esas tutarak, masumiyet karinesini ihlal etmiştir.³⁰ Fatih Erbakan 6284 sayılı yasanın bu sakıncalarının haricinde, "küresel bir komplonun" ürünü olduğunu da iddia etmektedir:

"İnsanları bir arada tutan en temel yapı taşı olan aileyi ve ailenin çekirdeğini oluşturan 'kadın ve erkek' birbirinden koparıp dağıtmak istiyorlar... Bu nedenle kendileri dışındaki toplumlarda, 'ülkelerde aile yapısını ortadan kaldırmamız lazım' diye düşünüyorlar. Aile yapısını, birliğini bozup dağıttıktan sonra sağlıklı bir toplum yapısı da sekteye uğrayacak ve ülkeler kolay yutulacak lokmalar haline gelecektir. Bu noktada CEDAW, İstanbul Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeleri devletlere dayatmaktadırlar. 'Bu uluslararası sözleşmelere imza atacaksınız. Kendi iç hukukunuzu buna göre düzenleyeceksiniz. Zaten iç hukuk bunlara uymasa bile uluslararası sözleşme iç hukukun üstünde olduğu için burada bizim yazdığımız maddeler, kurallar geçerli olmuş olacak.' Ancak her zaman yaptıkları gibi bunun üzerine de bir kılıf örtüyorlar. Bu planlarını da bir kılıfla saklıyorlar. Diyorlar ki 'biz kadını korumak için bunu yapıyoruz. Biz şiddeti önlemek için bunu yapıyoruz.' Aynen Irak'ı işgal ederken 'biz demokrasi ve özgürlük götüreceğiz oraya' dedikleri gibi... Kur'an'ı Kerim'de de işaret edilen gerçekte olduğu gibi 'hayır biz islah ediyoruz, kadını koruyoruz, şiddet önüyoruz, kadın erkek eşitliğini sağlıyoruz, adaleti tesis ediyoruz' derken aslında bunlarla sinsi bir şekilde aile yapısının yıkılması için çalışıyorlar."

Fatih Erbakan bu sözleşme üzerinden LGBT topluluklarını da hedef almakta ve onların da dış güçlerin elinde bir maşa olarak kullanıldığını iddia etmektedir. Ona göre eşcinsellik, "Kurtuluş Savaşı'nda ülkeyi mağlup edemeyen dış güçlerin, aile kurumunu çökertmek, nüfus artışını azaltmak için ortaya koydukları bir zehirdir. Bu zehri enjekte

²⁶ "Kübra Par ile Farklı Açılar | 13 Eylül 2023" <https://www.youtube.com/watch?v=0qdwF5I7WZ0>

²⁷ "Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'ndan İstanbul Sözleşmesi açıklaması" <https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskanligi-iletisim-baskanligi-ndan-istanbul-sozlesmesi-aciklamasi,940584>

²⁸ "İstanbul Sözleşmesi' maksatlı bir zehirdir" <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=I7mPVpVxkf0>

²⁹ "Yeniden Refah'la protokol: 6284 yerine 'mevcut yasa'" <https://www.diken.com.tr/yeniden-refahla-protokol-6284-yerine-mevcut-yasa/>

³⁰ "6284 Sayılı Kanun ile İlgili Görüşlerimiz" <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/6284-sayili-kanun-ile-ilgili-goruslerimiz/2464>

etmek için de Avrupa Birliği ve BM şırıngaları kullanılmaktadır".³¹ Buradan hareketle LGBT derneklerinin kapatılmasını öncelikli bir hedef olarak belirleyen Erbakan ayrıca muhalefet partilerinin de "LGBT propagandasına" alet olduklarını belirtmektedir: "Bunların hepsi LGBT'ci... İYİ Parti'siyle, HDP'siyle ve CHP'siyle; hepsi de (amaçları) toplumun temeli ailenin yapısına, ahlakın ve maneviyatın yeni nesillerin temeline dinamik koymak olan dış güçlerin operasyonu LGBT akımlarına destek oluyor."³²

Görüldüğü üzere YRP ve partinin lideri küresel düzeyde trend olan komplo teorilerinin hemen hemen hepsini benimsemiş ve propaganda repertuarına katmıştır. Bu durum YRP'nin de bileşenlerinden biri olduğu *Dünya Çocuk ve Aile Koruma Platformu*'nun web sitesinden rahatlıkla takip edilebilir.³³ Site özellikle Amerikan Sağ'ın üretmiş olduğu komplo teorilerini çevirerek yayınlamaktadır.³⁴ Bu tip siteler üzerinden Türkiye'ye kazandırılan komplo teorileri de YRP tarafından yaygınlaştırılmaktadır. Covid 19 virüsü, Aşı, GDO, 5G teknolojisi, LGBT bu ithal komplo teorilerinin başında gelmektedir. Parti her ne kadar Qanon, Pizzagate ve Great Replacement gibi ABD'ye has teorilere doğrudan referans vermese de pedofili ve göçmen karşıtlığı gibi söylemler üzerinden benzer hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır. Elbette tüm bu ithal komplo teorileri, partinin dahil olduğu Millî Görüş geleneğindeki anti-siyonist dünya görüşünün içine yerleştirilmekte ve böylece anlatının zemini sağlamlaştırılmaktadır.

YRP, 2023 yılında ilk ulusal seçimine iktidar bloğu ile ittifak halinde girdi ve %2,8 ile 5 sandalye kazanarak, altıncı parti oldu. Parti 2024 yılında ise bu defa ittifaka dahil olmadan yerel seçimlere girdi ve %6,2 ile üçüncü parti oldu. Partinin bu başarısının ardından aynı gelenekten geldikleri iktidar partisinin son dönemdeki kötü ekonomik performansı kadar seçmene yönelttikleri niş politik önerilerin de etkili olduğu söylenebilir. Ama hiç şüphe yok ki, partiye dinamizm kazandıran ve medya görünürlüğünü artıran etken komplo teorilerine gösterdikleri büyük ilgidir. Propaganda açısından komplo teorileri partiye ve lidere "cesaret" ve "ahlaki üstünlük" kazandırmıştır.

6. Sonuç

Liberal demokrasi modelinin ve de neoliberal piyasa kapitalizminin krize girdiği bir momentte genel olarak post-truth'dan, özel olarak da komplo teorilerinden beslenen popülist bir siyaset tarzı doğmuş ve küresel anlamda da hegemonik bir konuma ulaşmıştır. Tüm dünyada bu tip siyasal partiler ya iktidara gelmekte ya da iktidara en büyük alternatif olmaktadır. Bu tip siyasal oluşumların sayısının pandemi ile daha da arttığını ve çok daha fazla komplo teorisinden beslenmeye başladıklarını görüyoruz. Öyle ki artık komplo güdümlü siyasal partilerden söz edilmekte. Biz de bu çalışmamızda Türkiye'nin son yerel seçimine damgasını vuran Yeniden Refah Partisi'ni bu çerçevede ele aldık ve onu küresel örneklerine yaklaştıran ve farklılaştıran veçheleri ile değerlendirdik.

Popülist ve radikal sağ partilerin hiç şüphesiz ki, komplo teorilerinden beslenen bir muhteviyatı vardır. Siyasetin biz-onlar ikiliği üzerinden ahlaki bir savaşa indirgendiği bu siyaset tarzında komplo teorilerinden uzak durulması zordur. Ancak komplo güdümlü siyasal partiler, bu geniş ailenin içinde daha radikal bir içeriğe sahiptir. Zira sıradan bir sağ popülist partide komplo teorileri geniş söylem repertuarı içinde bir renkken, bu partiler için komplo teorisi partinin varlık sebebi haline gelmektedir. Öyle ki, komplo teorisi partiyi ortaya çıkaran ana söylem olduğu gibi partinin tüzüğüne ve programına dahi girmektedir. Bu çalışmada da gösterdiğimiz üzere Trump döneminde Cumhuriyetçi Parti böylesine irrasyonel bir yöne doğru savrulmuştur. Pandemi ile bu fenomen küresel

³¹ "Lgbt Derneklerini Kapatacağız" <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/lgbt-derneklerini-kapatacagiz/1354>

³² "İYİ Parti'siyle, HDP'siyle, CHP'siyle bunların hepsi LGBT'cidir!" <https://yenidenrefahpartisi.org.tr/page/iyi-parti-39-siyle-hdp-39-siyle-chp-39-siyle-bunlarin-hepsi-lgbt-cidir-/2542>

³³ <https://dunyacakop.com>

³⁴ Tuzcuoğlu, Özlem (2023) "Büyük Aile Buluşması ve ithal komplo teorileri" <https://yetkinreport.com/2023/09/19/turkiyede-komplo-teorileri-ve-buyuk-aile-bulusmasi/>

bir ivme kazanmış ve birçok farklı yerde onlarca komplo güdümlü parti ortaya çıkmıştır. Özellikle Okyanusya ve Doğu Avrupa bölgelerinde bu fenomen önemli bir trend kazanmıştır. Okyanusya ülkelerinde uzun yıllardır kamusal tartışmalara konu olan içme suyuna zorunlu florür katılması uygulaması, pandemi dönemindeki hükümet politikalarına tepki ile de birleşince bir anda 10'a yakın komplo güdümlü parti ortaya çıkmıştır. Doğu Avrupa'da ise Rus etnik grubunun bulunduğu ülkelerde güçlü bir batı karşıtlığı ve bundan neşet eden komplo teorileri etkiliyken, pandemi ile getirilen düzenlemeler ve aşı uygulamaları ile bu şüphe daha üst bir seviyeye taşınarak komplo güdümlü partilerin doğuşuna neden olmuştur.

Çalışmamıza konu edindiğimiz Yeniden Refah Partisi ise her ne kadar pandemiden önce kurulmuş olsa da Millî Görüş geleneğinden tevarüs ettiği "anti-siyonizm" ile komplo teorilerine alan açan bir söyleme sahip olmuştur. Bu eğilime pandemi ile virüs ve aşı şüpheliği de eklenince parti önemli bir kamusal görünürlük kazanmış ve bundan sonra da komplo teorilerine çok daha yoğun bir şekilde sarılmıştır. YRP bu noktada küresel trendi çok yakından takip etmiş ve özellikle Batı kamuoyunda etkili olan komplo teorilerinin hemen hemen hepsini nakletmiştir. YRP'nin tercih ettiği komplo teorilerinin arkasındaki temel motif ise "küresel elitlerin nüfusu azaltma hedefi" olmuştur. Diğer tüm teoriler bu nihai amaca hizmet etmektedir; Covid 19, Aşılama, GDO'lu tohumlar, Küresel Isınma, LGBT ve Kadın Hakları Mücadelesi elitlerin lehine nüfusu azaltma misyonunu gütmektedir. Ancak YRP komplo teorilerini inşa ederken zaman zaman Batı'dan ayrılmaktadır da. Öyle ki, Amerika ve Brezilya'da virüsün kaynağı üzerinden komplo teorileri üretilip, Çin şeytanlaştırılırken (Kalil vd, 2021); Türkiye'de kaynaktan ziyade aşı ve aşılama prosedürü politikleştirilmiş ve bunun üzerinden Batı şeytanlaştırılmıştır. YRP aynı zamanda göçmen/sığınmacı karşıtı bir tutuma sahip olsa da İslamcı bir gelenekten geldiği için Batı'daki *Great Replacement* anlatısından uzak durmuş ve bunu komplo teorilerine başvurmadan siyasallaştırmıştır.

YRP'yi diğer komplo güdümlü partilerden ayıran en önemli yönü ise seçimlerde göstermiş olduğu başarıdır. Tablo 1'de gösterdiğimiz partilerin hiçbirinin kayda değer bir başarısı bulunmazken, YRP son yerel seçimlerde önemli belediye başkanlıkları kazanmış ve seçimi de üçüncü parti olarak tamamlamıştır. Bu başarısının ardında hiç şüphesiz somut politika önerileri ve benimsediği stratejiler bulunmaktadır. Parti özellikle önerdiği mikro politikalar ile kendisinden bahsettirmiştir. Ana akım partilerin ya ahlaki nedenlerle ya da hitap ettiği kesimin darlığı nedeniyle gündemine almadığı "sokak hayvanları ve nafaka mağdurları" gibi meseleler partinin seçmen tabanını genişletmiştir. Yine iktidar partisi ile karşı karşıya gelmeden, onun izin verdiği "meşru" zeminde politika üretmesi de iktidar partisinden oy devşirebilmesini sağlamıştır. Ancak yine de bu stratejilerin sonuç verebilmesinde, komplo teorilerinin sunduğu yakıt ihmal edilemeyecek kadar önemlidir. Komplo teorileri YRP'nin medyadaki görünürlüğünü artıran ve böylece geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan en önemli faktör olmuştur.

Kaynakça

- Aaronovitch, D. (2010). *Voodoo histories: How conspiracy theory has shaped modern history*. Random House.
- Alsan, M., Eriksson, K., & Niemesh, G. (2020). Understanding the success of the know-nothing party (No. w28078). National Bureau of Economic Research.
- Butter, M. (2022). Conspiracy theory after Trump. *Social Research: An International Quarterly*, 89(3), 787-809.
- Cinelli, M., Etta, G., Avalle, M., Quattrociocchi, A., Di Marco, N., Valensise, C., ... & Quattrociocchi, W. (2022). Conspiracy theories and social media platforms. *Current Opinion in Psychology*, 47, 101407.
- Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G., Stanley, H.E. and Quattrociocchi, W. (2015). 'Echo chambers in the age of misinformation', *Computers and Society*, 5(43), 1-6.

- Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2015). Climate change: Why the conspiracy theories are dangerous. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 71(2), 98-106.
- Esin, A. & Altundağ, M. (2024). DEVA ve Gelecek'in Yapamadığını Yeniden Refah Nasıl Yaptı. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/guncel/11668/deva-ve-gelecekin-yapamadigini-yeniden-refah-nasil-yapti>
- Erbakan, N. (1996). *Gizli Dünya Devleti*, İstanbul: Milli Gazete Yayınları.
- Gera, M. (2023). "Here, the Hungarian people will decide how to raise our children": Populist rhetoric and social categorization in Viktor Orbán's anti-LGBTQ campaign in Hungary. *New Perspectives*, 31(2), 104-129.
- Harper, S., & Sykes, T. (2023). Conspiracy Theories Left, Right and... Centre: Political Disinformation and Liberal Media Discourse. *New Formations*, 109(109), 110-128.
- Kalil, I., Silveira, S. C., Pinheiro, W., Kalil, Á., Pereira, J. V., Azarias, W., & Amparo, A. B. (2021). Politics of fear in Brazil: Far-right conspiracy theories on COVID-19. *Global Discourse*, 11(3), 409-425.
- Kessel, Hannah. (2022). "Backsliding: Donald Trump, Conspiracy Theory, & Democratic Decline". Senior Theses. Trinity College, Hartford.
- Hauwaert, S.V. (2012) 'Shared dualisms: on populism and conspiracy theory', Counterpoint. Available at: <https://counterpoint.uk.com>
- Hellinger, D. C. (2018). *Conspiracies and conspiracy theories in the age of Trump*. Springer.
- Karabell, Z. (2021). Here's What Happens to a Conspiracy Driven Party. *Politico*.
- Kelley-Romano, S., & Carew, K. L. (2017). Make America hate again: Donald Trump and the birther conspiracy. *J. Hate Stud.*, 14, 33.
- Kuźelewska, E., & Tomaszuk, M. (2022). Rise of conspiracy theories in the pandemic times. *International Journal for the Semiotics of Law-Revue internationale de Sémiotique juridique*, 35(6), 2373-2389.
- Lakoff, R. T. (2017). The hollow man: Donald Trump, populism, and post-truth politics. *Journal of Language and Politics*, 16(4), 595-606.
- Landau, J. M. (1988). Muslim Turkish Attitudes towards Jews, Zionism and Israel. *Die Welt des Islams*, (1/4), 291-300.
- Levine, B. (2001). Conservatism, nativism, and slavery: Thomas R. Whitney and the origins of the know-nothing party. *The Journal of American History*, 88(2), 455-488.
- Montgomery, M. (2017). Post-truth politics? Authenticity, populism and the electoral discourses of Donald Trump. *Journal of Language and Politics*, 16(4), 619-639.
- Mortimer, K. (2017). Understanding conspiracy online: social media and the spread of suspicious thinking. *Dalhousie Journal of Interdisciplinary Management*, 13.
- Owen, D. (2022). A Global Crisis of Liberal Democracy?: On Autocratic Democracy, Populism and Post-Truth Politics. *Journal of Social and Political Philosophy*, 1(1), 30-46.
- Önnerfors, A. (2021). Conspiracy theories and COVID-19: The mechanisms behind a rapidly growing societal challenge. *Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap*.
- Papaioannou, K., Pantazi, M., & van Prooijen, J. W. (2023). Is democracy under threat? Why belief in conspiracy theories predicts autocratic attitudes. *European Journal of Social Psychology*, 53(5), 846-856.
- Pigden, C. (1995). Popper revisited, or what is wrong with conspiracy theories? *Philosophy of the Social Sciences*, 25, 3-34. <https://doi.org/10.1177/004839319502500101>
- Pirro, A. L., & Taggart, P. (2023). Populists in power and conspiracy theories. *Party Politics*, 29(3), 413-423.
- Rutjens, B. T., Van der Linden, S., & Van der Lee, R. (2021). Science skepticism in times of COVID-19. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(2), 276-283.
- Ren, Z. B., Carton, A. M., Dimant, E., & Schweitzer, M. E. (2022). Authoritarian leaders share conspiracy theories to attack opponents, galvanize followers, shift blame, and undermine democratic institutions. *Current Opinion in Psychology*, 46, 101388.
- Siraki, A. T., & Mohammad, M. H. (2023). Bill Gates and the 'new normal' COVID-19 conspiracy theories: 'it's a new thing' or nothing new under the sun?. *Journal for Cultural Research*, 27(2), 136-153.
- Sismondo, S. (2017). Post-truth?. *Social studies of science*, 47(1), 3-6.
- Stoica, M.S. (2017) 'Political myths of the populist discourse', *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 16(46), 63-76.

Suiter, J. (2016). Post-truth politics. *Political insight*, 7(3), 25-27.

Van Prooijen, J. W., & Douglas, K. M. (2018). Belief in conspiracy theories: Basic principles of an emerging research domain. *European journal of social psychology*, 48(7), 897-908.

Van Prooijen, J. W. (2018). Populism as political mentality underlying conspiracy theories. In *Belief systems and the perception of reality* (pp. 79-96). Routledge.

Vassiliou, P. (2017) 'Enemies of the people: Latin-American populism, political myth, and the psychodynamics of conspiracy thinking', *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 35, 135-59.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Mustafa Cem OĞUZ (%100)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Mustafa Cem OĞUZ (100%)
